

NAUCZYCIEL I UCZEŃ WOBEC WSPÓŁCZESNEJ RZECZYWISTOŚCI MEDIALNEJ. W KIERUNKU EDUKACJI MEDIALNEJ

THE TEACHER AND THE STUDENT TO CONTEMPORARY MEDIA REALITY. TOWARDS MEDIA EDUCATION

Rozprawy Społeczne, nr 4 (VIII), 2014

Agnieszka Roguska, Beata Trębicka-Postrzygacz
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Roguska A., Trębicka-Postrzygacz B. (2014), *Nauczyciel i uczeń wobec współczesnej rzeczywistości medialnej. W kierunku edukacji medialnej*. Rozprawy Społeczne 4, (VIII), s. 16-24

Streszczenie: Artykuł przybliży wybrane elementy funkcjonowania uczniów i nauczycieli w rzeczywistości medialnej, w którym ukazano miejsce i znaczenie edukacji medialnej w procesie socjalizacji, rzeczywistość szkolną w obliczu realizacji treści informatycznych i medialnych, czyli poszukiwanie sposobów zaspokajania potrzeb i kreowania kompetencji medialnych w edukacji formalnej oraz nieformalnej. Tekst podejmuje również zagadnienia zagrożeń i możliwości, wobec których staje współczesna młodzież w przestrzeni medialnej. Ponadto przybliży dokumenty krajowe oraz unijne, w tym istotne przesłanki przemawiające za koniecznością budowania spójnej wizji budowania rzeczywistości medialnej w oparciu o podstawy aksjologiczne, potrzeby i oczekiwania młodych ludzi zanurzonych w mediach i wizji społeczeństwa wiedzy.

Słowa kluczowe: nauczyciel, uczeń, edukacja medialna, rzeczywistość edukacyjna

Summary: Article presents some elements functioning of students and teachers in the media reality. It shows the place and importance of media education in the process of socialization, the reality of school in the face of the implementation of information and media content, which is seeking ways of meeting needs and creating media competence in formal education and informal education. Article shall also issue threats and opportunities faced by the contemporary youth in the media. Moreover, brings national and EU documents, including significant rationale for the necessity of building a coherent vision of building a media reality on grounds axiological, needs and expectations of young people immersed in the media and the vision of a knowledge society.

Keywords: teacher, student, education, media, educational reality

Analfabetą będzie ten, kto nie potrafi się uczyć,
potem oduczać, a następnie znowu uczyć.
Alvin Toffler

Wstęp

Rzeczywistość medialna tworzy się pod wpływem przemian społeczno-kulturowych, cywilizacyjnych i technologicznych na bieżąco, nieustannie ewaluuje, z jednej strony zaspokajając wyobraźnię i zachcianki swoich twórców i odbiorców, z drugiej pogłębiając frustracje niemożności ogarnięcia zmian, nadszycia za zachodzącymi zmianami. Współczesność jest rzeczywistością bardzo dynamiczną, ekspansywną, szczególnie jeśli chodzi o tę sferę medialną, technologiczną ale także społeczno-medialną. Aktualność przekazywanych wydarzeń jest niemal natychmiastowa, przy programach na żywo, rzeczy dzieją się

na naszych oczach. Treści medialne wczorajsze stają się automatycznie historią, ponieważ codziennie media dostarczają nam wciąż nowych informacji, zaspokajając głód ciekawości i potrzebę natychmiastowości otrzymywania informacji oraz komunikatów zwrotnych. Niebagatelną rzeczą jest również sposób przekazu, czyli strategia podawania treści.

Młodzi ludzie funkcjonują w kulturze medialnej i są jej spadkobiercami oraz kontynuatorami. Sami również przyczyniają się do nadawania kształtu rzeczywistości medialnej w jej humanistycznym i technicznym wymiarze. Młody człowiek funkcjonuje w świecie, który zastaje, jednocześnie czerpie z niego to, co uważa nie tylko za pożyteczne (udział rozumu i siły woli), ale również to, co jest ciekawe, niekoniecznie wartościowe (szczególnie w przypadku małych dzieci z brakiem kontroli ze strony dorosłych) oraz co jest modne i stanowi nowinkę (szczególnie ważne wśród nastolatków ale też i wśród osób dorosłych).

Adres do korespondencji: Agnieszka Roguska,
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny,
ul. Żytnia 39, 08-110 Siedlce, tel. (25) 643-18-30,
e-mail: rogag@wp.pl

Dynamika procesów zachodzących we współczesnym świecie stawia problem edukacji, również edukacji medialnej jako istotnego czynnika rozwoju społeczeństw i jednostek. Współczesność, również w obszarze edukacyjnym to złożona materia, ponieważ musi sprostać nie tylko oczekiwaniom uczniów, ale także możliwościom kadry i wyzwaniom współczesnego świata.

Specyfika funkcjonowania pokolenia młodych ludzi wśród mediów

Młodzi ludzie bardzo chętnie i bez oporów korzystają z mediów różnego rodzaju i chętnie sięgają po nowinki techniczne. Nieustannie kontaktują się ze sobą za pomocą różnego rodzaju komunikatorów, zamieszczają swoje komentarze odnośnie treści medialnych i nowego sprzętu. Poza tym bez oporów dzielą się plikami muzycznymi, filmowymi czy opiniami na temat wydarzeń, akcji społecznych i innych inicjatyw. Same pojęcia nadawcy i odbiorcy treści medialnych stały się problematyczne, ponieważ trudno jest często oddzielić jednych od drugich. Kreacja w przestrzeni medialnej, szczególnie w internecie jest właściwie niczym nie ograniczona. Każdy może założyć bloga, stworzyć lub prowadzić własną stronę poświęconą określonemu zagadnieniu lub różnym w zależności od zamysłu twórcy i potrzeb odbiorców. Można promować swoje lub upowszechniać czyjeś inicjatywy, dokonania, umiejętności na portalach społecznościowych, You Tube, itp.

Wojciech J. Burszta jest zdania, że funkcjonujemy w czasie tworzenia się tożsamości, którą można określić jako tożsamość *insert*. (ang. insert – włączać, wkładać, zamieszczać). Tożsamość typu *insert* dotyczy w dużej mierze młodych ludzi i charakteryzuje się wyjściem poza bierny odbiór kultury. Są to osobowości otwarte na propozycje i gotowe włączać dostępne materiały z doświadczeń przeżytych i zapośredniczonych medialnie przy czym traktują to budowanie jako coś, co może być jedynie tymczasowe, chwilowo potrzebne, by bez obaw przechodzić do następnych konstrukcji zaspakajania informacyjnych potrzeb. Tożsamość typu *insert* jest odzwierciedleniem zmieniającego się modelu uczestnictwa w kulturze – pozainstytucjonalnego, zapośredniczonego medialnie i charakteryzującego się nieustanną zmianą oferty i doboru wartości. Sposób uczestnictwa w kulturze staje się wyborem opartym na doborze treści nie instytucji (Burszta 2010).

Młode pokolenie nie boi się wyzwań, korzysta z ofert, chociażby wyjazdów zagranicznych w ramach wymiany, w trakcie wakacji czy po ukończeniu szkoły. Nawiązuje wciąż nowe znajomości, często za pośrednictwem internetu. Zbyszko Melosik określa to pokolenie *globalnymi*. Opisuje ich jako tych, którzy posługują się językiem angielskim, uczą się również innych języków. Bez oporów komunikują się ze sobą za pomocą komunikatorów internetowych, chatów, smsów, portali społecznościowych. Globalny młody człowiek orientuje się, co jest popularne wśród młodzieży, zna idoli, przeboje, śledzi interesujące go wydarzenia (Melosik 2007).

Medialna rzeczywistość to również gry oraz świat wirtualny, do którego chętnie i często zaglądają lub w nim przebywają osoby w różnym wieku, o różnym statusie materialnym czy wykonujący różne zawody. Posiadają swoje ulubione strony, ale nie stronią od poszukiwań wciąż nowych, nowinek technologicznych, aplikacji, udogodnień korzystania ze sprzętu, posiadają swojego „awatara”. Żyjemy w płataninie informacji, fal przesyłowych, urządzeń i sprzętów osobistych, typu telefon komórkowy, laptop, tablet, iPad, iPhone, czytniki tekstów, itd. Posługujemy się kartami bankowymi, kredytowymi, sim, kartami do wypożyczalni, kartami rabatowymi, itd. Dochodzi korzystanie z ofert internetowych, blogów, w tym możliwość ich prowadzenia, obecność na portalach społecznościach, korzystanie ze sklepów internetowych, komunikatorów internetowych typu Skype. Z jednej strony, wszystkie te urządzenia i możliwości niezwykle ułatwiają życie i funkcjonowanie w nowoczesnym świecie, rzeczywistości coraz bardziej medialnej, naszpikowanej elektroniką, płataniną informacji i różnorodnych treści. Z drugiej strony, jesteśmy niewolnikami urządzeń, gadżetów i oprogramowań, które co jakiś czas należy aktualizować i instalować wciąż pojawiające się oprogramowania, nowinki, itd. W świecie medialnym nie nosimy tylko kluczy i dokumentów oraz notesu, dochodzą urządzenia komunikujące nas ze światem: telefon(y), pendrive(y), laptop(y) i wiele innych sprzętów oraz gadżetów.

Współczesna kultura medialna to królestwo gadżetów. „Społeczeństwo konsumpcyjne, które postuluje wprowadzenie coraz ciekawszych nowinek technicznych oraz pewien rodzaj chaosu, który towarzyszy temu zjawisku, okazało się idealnym środowiskiem do tego, aby mogła narodzić się kultura, określana mianem kultury gadżetu” (Burszta, Kuligowski 2008, s. 177). Gadżet stanowi symbol społeczeństwa postprzemysłowego. Nie istnieje ścisła definicja gadżetu. Z tego powodu wszystko może stać się gadżetem i wszystko nim jest potencjalnie (Baudrillard 2008). Mogą to być jakieś drobne przedmioty, akcesoria do telefonów, ubrań, zawieszki, przedmioty uważane za magiczne, energetyczne, talizmany. Przedmioty, które służą tworzeniu przyjaznej przestrzeni określane są też jako *remedia*. Człowiek z natury lubi gromadzić, jeden mniej, drugi więcej, co tworzy pewien nastrój, atmosferę, rodzi sentymenty, budzi dobre wspomnienia, itp. Erving Goffman (2008) jest przekonany, że gadżety są istotnym elementem pełnionej przez człowieka roli, czy w jaką się wciela. Powstają gadżetowe osobowości, co może wynikać z kryzysu tożsamości lub ciągłego poszukiwania siebie, swoich upodobań, przestrzeni dobrego samopoczucia, itd. Zewnętrzne atrybuty już nie tylko nas dookreślają ale coraz częściej zniewalają, uzależniają od ich posiadania. Zygmunt Bauman słusznie konstatował: „A jeśli już się coś produkuje, to przede wszystkim nowych konsumentów i nowe potrzeby – jeszcze zanim powstaną produkty im odpowiadające.” (2011, s. 10-11).

Siła mediów jest ogromna. Mówi się przecież już nie o czwartej, lecz o pierwszej władzy sprawowanej właśnie przez lub z udziałem mediów. Wszystko, co ukaże się w mediach, szczególnie masowych nabiera nowego, bardziej znaczącego wydźwięku. Wiele spraw czy wydarzeń nagłaśnianych w mediach, pod naciskiem opinii publicznej, daje się rozwiązać i doprowadzić do końca. Stąd tak wielką popularnością cieszą się reportaże i programy publicystyczne. Obok nich prym wiodą programy rozrywkowe, w tym reality show, seriale, które ciągną się czasami całymi latami, a ich bohaterowie stają się niemal członkami rodzin, o których się dyskutuje i przewiduje ich dalsze losy, wyczekując kolejnych odcinków, dostosowując do nich plan dnia.

Jak w związku z tym ma wyglądać, szczególnie w tym kontekście przeobrażeń cywilizacyjno-technologicznych, edukacja medialna? Czy system edukacji jest w stanie zaspokoić potrzeby młodego pokolenia zanurzonego w technologii cyfrowej i używającego różnego rodzaju mediów? Pytania te to dalszy ciąg rozważań w kierunku poszukiwania kształtu edukacji medialnej.

Specyfika rzeczywistości medialnej, w tym cyberprzestrzeni

Cyberprzestrzeń jest obszarem swobodnego komunikowania się za pośrednictwem mediów, w dużej mierze przy wykorzystaniu internetu, stąd cyberprzestrzeń kojarzona jest lub utożsamiana z internetem: odbiorem treści, korzystaniem z aplikacji komputerowych. Użytkownicy bardzo często wchodzą w świat wirtualny, gubiąc poczucie realnego życia i upływu czasu.

Alvin Toffler w książce *Szok przyszłości* pisał nie o końcu, ale o próbie zahamowania nieustannej zmienności oraz adekwatnej do zachodzących zmian edukacji. To drugie okazało się bardziej realne do realizacji choć trudne do praktycznego wdrożenia. Zdaniem Tofflera brak adaptacyjności, czyli nowy analfabetyzm sprzyja frustracjom i wycofaniu się z aktywności edukacyjnej. Nie każdy człowiek lubi podążać za nieustającymi zmianami tym bardziej, że informacje oraz wiedza bardzo szybko się dezaktualizują (Toffler 1990). Jego myśli można zawrzeć między innymi w hasle: zbyt wiele zmian w zbyt krótkim czasie. W literaturze przedmiotu funkcjonuje określenie „luka ludzka”, czyli dystans między rosnącą złożonością świata a ludzką zdolnością nadążania za tymi zmianami. Powstaje rozłam między chęcią a możliwościami sprostaniami oczekiwaniami społecznym, np. pracodawcy, najbliższych czy własnym (Botkin i inni 1982). Wielu nauczycieli ma poczucie, nawet kompleks nieadekwatności swoich umiejętności medialnych w stosunku do kompetencji swoich uczniów, a przede wszystkim oczekiwań pracy z wykorzystaniem nowoczesnych mediów i konieczności nieustannego podążania za zmianami społeczno-cywilizacyjnymi oraz technologicznymi.

To, że jest potrzeba edukacji, edukacji całego społeczeństwa i przez całe życie, owej edukacji ustawicznej już nie budzi wątpliwości. Pojawiają się problemy odnośnie kształtu owej edukacji, kierunków przemian, istotnych elementów treści w odniesieniu do wszystkich grup wiekowych, od przedszkolaka po osoby dorosłe. Znow łatwiej jest wyartykułować i zapisać priorytety edukacyjne, uwzględniając jej zmienność wraz ze zmiennością świata, niż wdrożyć je do działania. Chodzi o względy polityczne, ustawowe, finansowe, prawne, wdrożeniowe oraz właśnie wiele priorytetów edukacyjnych różnych podmiotów biorących udział w budowaniu kształtu edukacji w ogóle, w tym edukacji medialnej.

Edukacja medialna rozumiana jest tu jako kształtowanie umiejętności świadomego, krytycznego i selektywnego korzystania ze środków społecznego przekazu, w tym wychowania do odbioru mass mediów oraz podążania za technologicznymi rozwiązaniami usprawniającymi proces edukacji. Media mogą uczestniczyć i zapewne ma to miejsce, ale z różnym nasileniem i akcentem w edukacji formalnej i nieformalnej. Można nawet powiedzieć, że edukacja nieformalna z udziałem mediów rozwija się prężniej niż edukacja medialna w szkole. „Edukacja medialna jest (...) formą edukacji kulturowej, zwłaszcza w jej modelu antropologicznym, w którym kładzie się nacisk na wiedzę o kulturze jako wiedzę o świecie człowieka. Dla edukacji medialnej istotne są (analogicznie jak dla edukacji kulturowej) trzy wymiary wiedzy o kulturze: antropologiczny, komunikacyjny i obszar związany z animacją kulturową oraz – co oczywiste – oba aspekty: komunikacyjny i medialny. Z pedagogiką twórczości z kolei łączy edukację medialną zespół celów związanych z rozwojem postawy twórczej oraz stwarzaniem takiego środowiska edukacyjnego, które sprzyja wyzwalamu działań kreatywnych sprzyjających zarówno rozwojowi jednostki, jak i wspomaganiu gratyfikacji jej potrzeb związanych z samorealizacją” (Ogonowska 2013, s. 172).

Wśród skutków braku szeroko pojmowanej edukacji medialnej znajdują się niebezpieczne i ryzykowne zachowania w sieci dzieci i młodzieży. Oto przykładowa lista tych niebezpieczeństw:

- Ukazywanie rasistowskich zachowań;
- Przyzwalanie na agresję słowną, tzw. hejterstwo i cielesną;
- Pornografia;
- Pedofilia;
- Nakłanianie do prostytutki, nazywanie jej sponsoringiem, czyli zamiana pojęć na łagodniejsze określenia;
- Przyzwalanie na samookaleczenia i próby podejmowania samobójstw;
- Promowanie anoreksji i bulimii;
- Używanie narkotyków, hazardu;
- Rekrutowanie do sekt i różnych ugrupowań mających na celu zwalczanie opozycjonistów;
- Szkodliwe, agresywne gry komputerowe, gry na telefon komórkowy;
- Cyberbullying, przemoc psychiczna, nękanie, ośmieszanie;

- Rozpowszechnianie wirusów komputerowych;
- Wyłudzenie informacji (dane osobowe, informacje wrażliwe);
- Nielegalne kopiowanie plików: muzycznych, filmowych, innych treści, prac, prezentacji, wymiana nielegalnych plików Peer-to-Peer (P2P) przy pomocy programów służących do wymiany plików w sieci pomiędzy ich użytkownikami;
- Wyłudzenie pieniędzy (niektóre usługi pre-paid, płatne oferty sms-owe, nieuczciwe firmy online korzystające z luk w prawie lub działające z założenia tymczasowo w celu wyłudzenia jakichś dóbr od potencjalnych klientów);
- Uzależnienia od treści medialnych;
- Innego rodzaju przemoc podawana w zawaolowany sposób.

W Raporcie działalności organizacji pomagającej w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży online o nazwie Helpline¹ od 1 stycznia 2013 do 31 grudnia 2013 można natknąć się na ważne i istotne z punktu użytkownika cyberprzestrzeni dane.

Tabela 1. Zróżnicowanie pod względem osób i częstotliwości zgłoszeń problemów do Helpline

Zgłaszający (zgłoszenie kwalifikowane)	Liczba kontaktów	Zgłaszający (zgłoszenie kwalifikowane)	Liczba kontaktów
0-6 lat	8	Nie ustalono (dziecko)	1017
7-9 lat	78	Rodzic	195
10-12 lat	577	Profesjonalista	97
13-15 lat	902	Inny	205
16-18 lat	220	Razem	3299

Źródło: Raport z działalności Helpline.org.pl 1 stycznia 2013 - 31 grudnia 2013. Raport dostępny on-line: <http://dzieckowsieci.fdn.pl/raport-helplineorgpl-za-rok-2013> [dostęp dnia: 17.04.2014].

Tabela 2. Zróżnicowanie pod względem kategorii miejsca zdarzenia oraz liczby zgłoszeń problemów do Helpline

Kategoria zgłoszenia	Liczba zgłoszeń
Charakter cyberprzemocy	Razem 1760
Naruszenie wizerunku	473
Naruszenie czci	434
Wulgaryzmy	267
Groźby	175
Nękanie	224
Podszywanie się	187
Cyberprzemoc – miejsce zdarzenia	Razem 1342
Portal społecznościowy	773
Komunikator	62
Czat	20
Forum	17
Poczta e-mail	28
WWW	169
Blog	15
Rozmowa przez telefon komórkowy	15
SMS	40
MMS	3
Inne	80
Nie ustalono	120

Źródło: Raport z działalności Helpline.org.pl 1 stycznia 2013 - 31 grudnia 2013. Raport dostępny on-line: <http://dzieckowsieci.fdn.pl/raport-helplineorgpl-za-rok-2013> [dostęp dnia: 17.04.2014].

¹ Helpline.org.pl działa w ramach Zespołu Pomocy Telefonicznej FDN, pomaga i doradza w sytuacjach zagrożenia w internecie. Skierowana jest do dzieci i młodzieży, rodziców i profesjonalistów. Bezpłatny numer 800 100 100 jest czynny w dni powszednie od 12 do 18. Z helpline.org.pl można też komunikować się za pośrednictwem czatu, formularza na stronie lub e-maila pod adres helpline@helpline.org.pl.

Dane statystyczne, badania jakościowe i doniesienia raportów edukacyjnych oraz obserwacja zachowań młodych ludzi są istotnymi przesłankami przemawiającymi za podjęciem stworzenia oraz realizacji narodowego programu edukacji medialnej i informatycznej, z uwzględnieniem profilaktyki bezpiecznego użytkownika mediów.

Miejsce mediów w edukacji szkolnej i pozaszkolnej

Procesy i zjawiska społeczne w skali globalnej zachodzą bez lokalizacji terytorialnej, bez specjalnego umiejscowienia, obejmując swym zasięgiem wiele różnych granic państw narodowych. Stąd trudno mówić o jakiegokolwiek kontroli, co ma swoje negatywne konsekwencje, szczególnie w przypadkach rozwoju społecznie niepożądanych zjawisk, jak chociażby: rozwój terroryzmu, działalność sekt, cyberbullying czy przemoc różnego rodzaju w szkołach. Globalizacja spowodowała intensyfikację relacji społecznych na światową skalę, co nie miało miejsca nigdy wcześniej w takiej postaci i z taką siłą. Za sprawą globalizacji następują również zmiany w kierunkach i sposobach edukowania. Terry Flew i Stephen McElhinney globalizację określili jako wielość procesów zachodzących na świecie, m. in. jako zmianę układu czasu i przestrzeni i wynikającą stąd intensyfikację stosunków społecznych (2004). Wydarzenia lokalne są kształtowane przez zdarzenia odległe, które tylko wydają się czasami ważniejsze od lokalnych. Globalizacja jest procesem wewnątrznie sprzecznym, obejmującym procesy globalizacyjne i reakcje na nie, również reakcje lokalne. Zygmunt Bauman wprowadził określenie „nowego nieładu światowego”. Media pozwalają się w tym nieładzie odnaleźć i jednocześnie go pogłębiają. Paradoks, który świadczy o konieczności edukacji medialnej w obszarze edukacji w szerokim tego słowa rozumieniu.

Na 20. Jubileuszowym Ogólnopolskim Sympozjum Naukowym zorganizowanym przez Katedrę Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie we wrześniu 2010 roku nt. „Człowiek-media-edukacja” Janusz Gajda poruszył zagadnienia, które wymagają pogłębionych analiz teoretycznych i podjęcia badań praktycznych. Oto obszary, na które należałoby zwrócić szczególną uwagę:

- kształtowanie kompetencji medialnych;
- budowanie człowieczeństwa na wartościach uniwersalnych;
- możliwości realizacji aktywności mediów w zakresie edukacji pragmatycznej (edukacja do sukcesu, konkurencyjności, podejmowania nowych wyzwań, itd.);
- edukacja obejmująca treści związane z rozbudzeniem kreatywności i efektywnym korzystaniem z innowacyjności;
- konieczność powrotu do badań zespołowych centralnie zaplanowanych;
- całościowe badanie mass mediów tradycyjnych i nowoczesnych oraz hipermediów w przemianach społeczno-cywilizacyjnych i kulturowych;
- znaczenie i funkcje mediów lokalnych w małych społecznościach (Gajda 2014).

Socjalizacja medialna dokonuje się podczas obecności mediów w rodzinie, szkole, spędzania czasu wolnego i komunikowania się z innymi. Zaangażowanie mediów jest coraz większe i stają się one coraz bardziej zaawansowane technologicznie, z ogromną liczbą funkcji i aplikacji. Są istotną częścią dzieciństwa i rzutują na proces dorastania (Holtkamp 2010). Można zaryzykować stwierdzenie, że media już nas nie otaczają, a wręcz osaczają.

Niezwykle ważnym jest pytanie odnośnie przyszłego kształtu obcowania z mediami, a zatem nabywania wiedzy, umiejętności i kompetencji, co wiąże się z kształtem edukacji medialnej. Media uczestniczą w edukacji na kilka sposobów, co obrazuje schemat:

Rysunek 1. Filary edukacji medialnej

Źródło: Opracowanie Agnieszki Roguskiej

Edukacja medialna oparta na czterech filarach: uczenia o mediach, przez media, dla mediów oraz media w roli kreatora rzeczywistości społeczno-kulturowej, gospodarczej, politycznej, stanowią naczynia połączone, które ze sobą współistnieją i dopełniają się wzajemnie. Edukacja medialna w rzeczywistości społecznej odbywać się może i odbywa poprzez edukację formalną (szkolną) i nieformalną (pozaszkolną). „Edukacja, by mogła być pełna, musi zawierać wszystkie elementy kulturowej obecności człowieka w świecie, z uwzględnieniem historycznej spuścizny i nowoczesnych przemian społeczno-kulturowych. Edukacja by mogła być skuteczna, powinna również odpowiadać na zapotrzebowania swojego adresata. W przypadku młodych ludzi, jest to naturalna potrzeba obcowania z nowoczesnymi technologiami, w tym internetem. Te nowoczesne narzędzia można wykorzystać przy edukacji szkolnej i pozaszkolnej, co w przypadku tej drugiej, już dawno dzieje się samoistnie.” (Roguska 2013, s. 38).

W związku z potrzebą debaty nad kształtem edukacji medialnej, poszukuje się rozwiązań optymalnych, dostosowanych do potrzeb współczesnego człowieka, osadzonego w cyfrowej rzeczywistości i zapotrzebowania oraz oczekiwań samych beneficjentów znajdujących się w przestrzeni medialnej. Edukacja z udziałem mediów odnosi się często również do kształtu przyszłego społeczeństwa: obywatelskiego, informacyjnego czy społeczeństwa wiedzy. W tym kontekście prowadzi się dysputy odnośnie dążenia do integracji społecznej, przeciwdziałania

wykluczeniu społecznemu, ekonomicznemu i cyfrowemu, ale też kulturowemu oraz przeciwdziałaniu alfabetyzacji medialnej. Przywoływane są unijne dyrektywy, dokumenty oświatowe. Nawiązuje się także do edukacyjnego potencjału kultury konwergencji i kultury uczestnictwa w nieodwracalnym i nasilającym się procesie współistnienia w świecie nowoczesnych technologii (Ogonowska 2013).

Inkluzyjna koncepcja edukacji medialnej opiera się na trzech priorytetowych wyznacznikach: 1) umożliwienie jak największej liczbie osób dostępu do różnorodności mediów w zależności od potrzeb, co przybliży i pomaga w życiu demokratycznym; 2) nabywanie umiejętności z jednoczesnym ich korygowaniem odnośnie krytycznej analizy różnorodnych przekazów medialnych; 3) akceptowanie i wspieranie kreatywności i interaktywności z udziałem mediów (Ogonowska 2013).

We wprowadzonej we wrześniu 1999 r. tzw. nowej podstawie programowej Ministerstwo Edukacji Narodowej podjęło kluczową decyzję o zlikwidowaniu ścieżki edukacji czytelnicy i medialnej (wraz z innymi ścieżkami) i od 2009 r. rozproszenie tych treści pomiędzy różne przedmioty. Realizacja takiego pomysłu ma swoje plusy i minusy. W dobie wszechobecności mediów i ich permanentnej obecności w życiu młodych ludzi, media są wykorzystywane przy realizacji obowiązku szkolnego, czyli opanowywaniu treści z poszczególnych przedmiotów. Media samoistnie zatem stały się nieodłącznym elementem edukacji szkolnej, często wykorzystywanym przy zgłębianiu wiedzy przez samych uczniów poza murami szkoły. Wynikałoby zatem, że wprowadzanie oddzielnego przedmiotu dotyczącego edukacji medialnej nie jest niezbędne, ponieważ media są obecne w realizacji wszystkich przedmiotów nauczania. Z drugiej jednak strony edukacja medialna to zagadnienie niezwykle złożone, zawierające w sobie nie tylko treści przekazu, ale ich sposób przekazu, ukryte komunikaty, zagadnienia informatyczne, m. in. nabywanie umiejętności posługiwania się narzędziami informatycznymi. W obszar treści edukacji medialnej wchodzi zagadnienie nadmiernego użytkowania mediów, uzależnienia od mediów oraz selektywnego i dogłębnego odbioru mediów, również świadomego uczestniczenia w życiu społecznym w sposób kreatywny i odpowiedzialny.

Nowa podstawa programowa wskazuje na dążenie w kierunku nabywania umiejętności i kompetencji dających możliwość aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym oraz uczenia się przez całe życie. Mimo, że treści edukacji medialnej nie wchodzi w ramy nowego przedmiotu, nie stanowią odrębnej jednostki dydaktycznej, ale występują w celach i wytycznych kształcenia różnych przedmiotów. W związku z takim ujęciem edukacji medialnej w nowej podstawie programowej, można wyszczególnić w związku z tym kilka niuansów: problem „rozproszenia” celów i treści kształcenia, problem definicji edukacji medialnej, problem kontroli i ewaluacji oraz problem niedostosowania do realiów zmieniającej się technologii medialnej.

Należy jednak pamiętać, że coraz młodsze dzieci zaczynają dziś swoją przygodę z mediami, dlatego też edukacja w tym zakresie powinna rozpocząć się jak najwcześniej. Bogactwo narzędzi, ogólna dostępność mediów, a także ciekawość poznawcza i chłonność umysłu najmłodszych dają bardzo wiele możliwości i okazji do wprowadzania edukacji medialnej już od przedszkola.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji precyzuje rozumienie edukacji medialnej i odnosi się do kompetencji medialnych. Organ ten określa edukację medialną w następujący sposób: „to proces kształtowania i upowszechniania umiejętności świadomego i krytycznego korzystania ze środków społecznego przekazu we wszystkich grupach społecznych oraz wiekowych. Proces edukacji medialnej to działania, które powinny trwać przez całe życie, ponieważ formy i technologie przekazu ulegają zmianom, a ponadto społeczeństwo także ulega ciągłym przeobrażeniom” (Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, 2011).

W 1994 roku powstała organizacja o nazwie The New London Group, zrzeszająca naukowców z krajów anglojęzycznych (Wielka Brytania, USA, Australia), zainteresowanych edukacją i pedagogiką, a zwłaszcza kształceniem nowych kompetencji medialnych w odpowiedzi na wymogi współczesnej kultury i cywilizacji. Na działania w zakresie rozwijania multikompetencji, w tym kompetencji medialnych Grupa ta zwraca uwagę na postępujące procesy globalizacji i lokalną różnorodność, rozwój społeczeństwa multikulturowego oraz rozwój mediów i kanałów komunikacyjnych. Wymienia się przy tej okazji kilka elementów kompetencji: językowe, wizualne, audialne, gestyczne, proksemiczne znaczeniowe, których znajomość pozwala na kształtowanie społeczeństwa przyszłości (*designing of social futures*) (Ogonowska 2013). Z kolei w 2006 roku powstało ciało doradcze Komisji Europejskiej – Media Literacy Expert Group, zaś artykuł 26 Dyrektywy usług mediów audiowizualnych (*Audiovisual Media Service Directive*) określa poziom edukacji medialnej w krajach członkowskich.

Istotnym dokumentem wspierającym proces edukacji medialnej było Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1466 (2000). W dokumencie tym akcentuje się problem dynamicznego rozwoju nowych technologii, które stanowią poważne wyzwanie dla ich użytkowników, dochodzi u nich m.in. do zacierania się granicy między światem realnym i wirtualnym, co powoduje brak równowagi między potrzebą użytkowania mediów a ich bezkrytycznym i nadmiernym eksploatowaniem. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady o audiowizualnych usługach medialnych z 2010 r. mówi o edukacji medialnej w motywie 47 oraz w artykule 33. Jest to bardzo istotny dokument, którego wytyczne są takie same dla wszystkich krajów Unii Europejskiej. Motyw 47, oprócz definicji umiejętności korzystania z mediów oraz wezwania do jej upowszechniania i uważnej obserwacji rozwoju tych umiejętności, podaje też przykłady możliwych działań upowszechniających, powołując się w tym za-

kresie na Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z grudnia 2006 r. w sprawie ochrony małoletnich, godności ludzkiej oraz prawa do odpowiedzi.

W dyrektywach widać odniesienie do trzech typów protekcyjności wobec mediów: 1) protekcyjność kulturalna, akcentująca fakt, iż media i przekazy medialne są pośledniejszą formą kultury o zasięgu masowym; 2) protekcyjność polityczna, ujmująca media jako narzędzie indoktrynacji politycznej; 3) protekcyjność moralna, upatrująca w nich źródło rozkładu moralnego i upadku podstawowych wartości społecznych. We wszystkich trzech przypadkach edukacja medialna jest postrzegana jako środek zaradczy na negatywny wpływ mediów (Ogonowska 2013).

Czesław Kupisiewicz nazywał wiek XX wiekiem raportów edukacyjnych. Raporty oprócz opisu aktualnego stanu rzeczy, podejmują próbę wskazania pożądanych kierunków oraz sposobów naprawy i unowocześnienia podejmowanych obszarów. W raporcie z 2013 r. zatytułowanym *Survey of Schools: ICT in Education. Benchmarking Access, Use and Attitudes to Technology in Europe's Schools*, na zlecenie Komisji Europejskiej opracowanym przez European Schoolnet i University of Liege Psychology and Education, znajdujemy informacje odnośnie diagnozy zastosowania ICT w szkołach, w szczególności kwestie dostępu, postaw wobec technologii cyfrowych i ich zastosowaniach edukacyjnych. Dane do raportu zostały zgromadzone w latach 2011-2012 w 31 krajach (27 krajów z Unii Europejskiej plus Norwegia, Islandia, Chorwacja i Turcja). Badania objęły swoim zasięgiem 190 tys. respondentów wśród, których znajdowali się nauczyciele, dyrektorzy szkół i uczniowie. W raporcie zaznaczono, że mimo ogólnie braku problemów z dostępnością do internetu i technologii ICT w szkołach, nauczyciele nie wykorzystują ich w bezpośredniej pracy z uczniem w klasie. Raport wskazuje na to, efek-

tywność i częstotliwość wykorzystywania ICT w szkole zależy w dużej mierze właśnie od nauczycieli i ich postaw wobec technologii oraz uczniów. Wynikiem takiej postawy ze strony nauczycieli jest znikomość wykorzystania technologii ICT przez samych uczniów w szkole (*Survey of Schools...* 2014).

W ramach projektu „Cyfrowa Przyszłość” pod auspicjami Fundacji Nowoczesna Polska powstał raport analizujący obecny stan kompetencji medialnych i informacyjnych polskiego społeczeństwa oraz innowacyjny Katalog Kompetencji Medialnych i Informacyjnych z podziałem na grupy wiekowe. Celem projektu jest stworzenie koncepcji nauczania edukacji medialnej i informacyjnej w szkołach oraz instytucjach pozaszkolnych, w tym wypracowanie praktycznych programów edukacyjnych, które będą mogły być wdrażane przez szkoły, organizacje pozarządowe i inne instytucje edukacyjne. Kompetencje medialne i informacyjne odnośnie kształcenia ustawicznego podzielono na poziomy, w zależności od stopnia jakościowego zaawansowania w proces edukacji medialnej i umiejętności medialnych na poziomy: 1) minimalny umożliwiający uczestniczenie w życiu społecznym za pośrednictwem mediów; 2) optymalny pozwalający na pełnoprawne uczestniczenie w społeczeństwie informacyjnym, polegającym nie tylko na używaniu mediów, ale także uczestniczenie we współtworzeniu rzeczywistości medialnej; 3) mistrzowski poziom pozwala na świadome wywoływanie zmian i wywieranie wpływu na rzeczywistość przez media. W projekt zaangażowani są eksperci, organizacje pozarządowe i instytucje publiczne. W Komitecie Honorowym projektu „Cyfrowa Przyszłość” zasiadają m. in.: Wojciech Burszta, Wiesław Godzic, Tadeusz Kowalski, Bronisław Siemieniecki. Oto fragment Katalogu Kompetencji Medialnych i Informacyjnych, odnoszący się do bloku poświęconego edukacji formalnej najmłodszych dzieci (2013, s. 26).

Tabela 3. Fragment Katalogu Kompetencji Medialnych i Informacyjnych odnoszący się do obszaru tematycznego związanego z korzystaniem z informacji

Obszar tematyczny: KORZYSTANIE Z INFORMACJI			
Zagadnienia	Wychowanie przedszkolne	Szkoła Podstawowa, kl. 1-3	Szkoła Podstawowa, kl. 4-6
Podejście krytyczne do informacji	<ul style="list-style-type: none"> » wie, że jeśli informacja budzi wątpliwości, powinien ją omówić z rodzicami lub nauczycielem przedszkolnym. » umie zadać pytanie dotyczące wiarygodności informacji; np. zadaje pytania „mamo, czy to prawda, że...” 	<ul style="list-style-type: none"> » wie, że informacje mogą być nieprawdziwe, niepełne, niedokładne. » wie, że należy zastanawiać się i rozmawiać na temat sposobów korzystania z informacji. » wie, że nadawcy informacji mogą chcieć wywrzeć na niego wpływ i skłonić do określonych zachowań. » umie dostrzec różnicę pomiędzy informacją prawdziwą i nieprawdziwą, kierując się swoją intuicją. 	<ul style="list-style-type: none"> » wie, że przekazywane informacje różnią się w zależności od intencji nadawcy; np. porównuje, jak przekazywana jest ta sama informacja w różnych mediach. » wie, że informacje niskiej jakości prowadzą do błędnych wniosków. » umie kwestionować wiarygodność informacji. » umie weryfikować informacje poprzez porównywanie ich w różnych źródłach. » wie, że jest różnica pomiędzy informacją a plotką. » rozumie, czym jest manipulacja informacją.

Źródło: *Katalog Kompetencji Medialnych i Informacyjnych* (2013). Autorzy zbiorowi: A.J. Dąbrowska, P. Drzewiecki, D. Górecka i inni. Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa, s. 26.

W Deklaracji z Fezu (Maroko) z I Międzynarodowego Forum Kompetencji Medialnej i Informacyjnej z dnia 15-17 czerwca 2011 r. odnajdujemy treści mówiące o tym, że: kompetencja medialna i informacyjna stanowi podstawowe prawo człowieka i jest niezbędnym warunkiem podnoszenia jakości życia oraz zrównoważonego rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturalnego. Przez Polski Komitet Programu Informacja dla Wszystkich UNESCO (IFAP) edukacja medialna jest łączona również z zagadnieniem przeciwdziałania zjawisku wykluczenia cyfrowego.

Zakończenie

Media są obecne w życiu współczesnego człowieka przez całe życie, począwszy od najwcześniejszych lat jego funkcjonowania. Ma to istotne znaczenie w procesie socjalizacji, ustalania i porządkowania hierarchii wartości, a co się z tym wiąże rozumienia jakości i celowości korzystania z mediów. Edukacja formalna i nieformalna z udziałem mediów stoi przed nowymi wyzwaniami, które można przybliżyć zadając następujące pytania, przybierające swego rodzaju kształt problemów badawczych. Oto próba wyszczególnienia kilku z nich:

- w jaki sposób nowe czasy wymuszają poszukiwania nowego oblicza edukacji (formy, metody przekazu treści, wychodzenie do środowiska, nauka poprzez doświadczenie, dopuszczanie akceptacji popełnianych błędów w dążeniu do lepszego rozumienia mechanizmów funkcjonowania świata informacyjnego, wzajemnego komunikowania się)?;
- czy jest możliwe i w jaki sposób, przełamywanie edukacji polegającej w głównej mierze na podawaniu gotowych treści, sprawdzaniu testowemu wiedzy, podczas, gdy współczesny świat wymaga oprócz posiadanej wiedzy rozpoznawczej – raczej umiejętności jej poszukiwania i odpowiednich kompetencji do reagowania na zastaną, wciąż zmieniającą się rzeczywistość, podejmowania działań grupowych, kreatywnych z możliwością ich korygowania?;
- w jaki sposób odnajdować swoje miejsce w świecie elektronicznych mediów, szczególnie w przestrzeni internetu, świecie wirtualnym, awatarowym by nie zatracić własnego ja oraz poczucia realnego funkcjonowania w społeczeństwie i jednocześnie nie odrzucać całkowicie, w przypadku szczególnie młodych ludzi, świata szczególnie im bliskiego i intrygującego - wirtualnego?;
- czy dzieci ery cyfrowej i ludzie ery mediów tradycyjnych (rodzice, nauczyciele) mają sobie wzajemnie coś do zaoferowania i jak miałyby wyglądać obopólna wymiana owych doświadczeń, wartości?;
- w jakim kierunku ma zmierzać edukacja medialna w różnych typach szkół i na różnych szczeblach edukacji?;

Na powyższe problemy autorki artykułu starały się zaprezentować właściwe tło zmieniającej się współczesności społeczno-kulturowej i znaleźć odpowiednią argumentację swoich wywodów. Artykuł nie wyczerpuje w pełni podejmowanych zagadnień, ale sygnalizuje niepokoje społeczne, edukacyjne wobec postępu cywilizacyjnego, technologicznej ekspansji i istotności edukacji medialnej w toku kształcenia formalnego i nieformalnego.

Literatura:

1. Baudrillard J. za: K. Rudnicka, (2008), *Edukacja mimowolna. W poszukiwaniu nowych przestrzeni edukacyjnych w społeczeństwie konsumpcyjnym*. W: W. Jakubowski (red.), *Kultura i edukacja (konteksty i kontrowersje)*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 176.
2. Bauman Z. (2011), *Kultura w płynnej nowoczesności*. Wydawnictwo Agora S.A., Warszawa.
3. Botkin J., W., Elmandjra M., Malița M. (1982), *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć „lukę ludzką”? Raport Klubu Rzymskiego*. PWN, Warszawa.
4. Burszta W.J., Kuligowski W., za: K. Rudnicka, (2008), *Edukacja mimowolna, W poszukiwaniu nowych przestrzeni edukacyjnych w społeczeństwie konsumpcyjnym*. W: W. Jakubowski (red.), *Kultura i edukacja (konteksty i kontrowersje)*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
5. Burszta W.J. (2010), *Opisać rewolucję*, W: M. Filiciak, M. Danielewicz, M. Halawa i inni (autor. zbior.), *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej*. Warszawa, s. 141-142.
6. Flew T., McElhinney S. (2004), *Globalization and the Structure of New Media Industries*. W: L. Lievrouw, S. Livingstone (red.), *The Handbook of New Media*. Sage, London, s. 304-305.
7. Goffman E. (2008), *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Opracował i słowem wstępnym opatrzył J. Szacki, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa.
8. Holtkamp J. (2010), *Co ogłupia nasze dzieci? Nowe media jako wyzwanie dla rodziców*. Wydawnictwo SALWATOR, Kraków, s. 208.
9. *Katalog Kompetencji Medialnych i Informacyjnych* (2013). Autorzy zbiorowi: A.J. Dąbrowska, P. Drzewiecki, D. Górecka i inni. Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa.
10. Melosik Z. (2007), *Teoria i praktyka edukacji wielokulturowej*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 55.
11. Ogonowska A. (2013), *Współczesna edukacja medialna. Teoria rzeczywistości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, s. 8, 11, 15, 170.
12. Roguska A. (2013), *Media w edukacji – w kierunku globalności i lokalności*. W: A. Roguska (red.) *Media w edukacji. Obszary lokalności-różnorodność współczesności*. Fundacja na rzecz dzieci i młodzieży „SZANSA”, Siedlce.
13. Toffler A. (1990), *Future Shock*, Bantam Books.

Strony internetowe

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych), <http://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2012/01/Cyfrowa-Przysz%C5%82o%C5%9B%C4%87-rozdzia%C5%82-06.pdf> [03.05.2014]
2. Gajda J., *Nowa formuła – nowe wyzwania*. Materiały z 20. Jubileuszowego Ogólnopolskiego Sympozjum Naukowego nt. „Człowiek-media-edukacja” z dnia 24-25 września 2010 zorganizowanego w Katedrze Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie pod przewodnictwem J. Morbitzera, <http://www.ap.krakow.pl/ktime/ref2010/gajda.pdf> [27.04.2014]
3. *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. Dla mediów i analityków*, <http://www.krrit.gov.pl/dla-mediow-i-analitykow/dyrektywa-medialna/pytania-i-odpowiedzi/> [25.04.2014]
4. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/952/WE z dnia 20.12.2006 r. w sprawie ochrony małoletnich, godności ludzkiej oraz prawa do odpowiedzi w odniesieniu do konkurencyjności europejskiego przemysłu audiowizualnego oraz internetowych usług informacyjnych, L 378/72, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:378:0072:0077:PL:PDF> [03.05.2014]
5. *Survey of Schools: ICT in Education*, <http://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/KK-31-13-401-EN-N.pdf> [03.05.2014]